

A TISZA ÉS A TERMÉSZETVÉDELEM

Aradi Csaba*

A Tisza fontos szerepet játszott az egymást követő kultúrák életében, a táj gazdasági fejlődésében, de jelentősége meghatározó a természeti kép fejlődésében is. A táj változatossága, az élővilág sokfélesége a Tiszából táplálkozott. Megjelenésükben eltérő környezeti egységek, pl. a Hortobágy, vagy a lápokban, erdőkben bővelkedő Bereg egyaránt a Tisza gyermeke.

A természeti kép a Tisza szabályozásával - a 200 éve épült Mirhó-gáttól a Széchenyi és Vásárhelyi nevéhez kötődő múlt századi munkáig - alapvetően megváltozott. Nem vitatva a munka szükségességét, az Alföld gazdasági felemelkedésében játszott szerepét, meg kell állapítanunk, hogy a beavatkozásnak - amit világviszonylatban a legnagyobb öt tájatalakító munka közé sorolnak - élőhelyek sora esett áldozatul, s ilyen szempontból az ökológiai katasztrófák között is meg kell emlékezni róla. Az ármentesítéshez kapcsolódva megtörtént a mocsarak lecsapolása, s a víz által befolyásolt ökológiai rendszerek sora semmisült meg.

Óriási tehát a ma emberének a felelőssége.

Nem véletlen, hogy már a 60-as években neves szakemberek emelték fel szavukat a fennmaradt értékek megóvása érdekében, kiemelve, hogy azonnali feladatunk a kultúrtájú változott Alföld megmaradt természetközeli élőhelyeinek megmentése.

A védetté nyilvánítás a 70-es évektől nagy léptekkel haladt előre, s ha csak ezt vesszük figyelembe, a védetté nyilvánított folyószakasz hosszával és a Tiszához csatlakozó természetvédelmi oltalom alatt álló területek nagyságával elégedettek lehetünk (1. táblázat).

A védelem minősége azonban sok kívánnivalót hagy maga után. Nem sikerült megoldani a folyót kísérő őshonos erdőtüpusok hathatós védelmét, így hazai nyárasaink végveszélybe kerültek. Csak mutatóba maradt néhány kisebb foltja a magasártéri keményfás ligeteknek, s ezek közül is jónéhányat már védetté nyilvánítások után ért utol a vég fűrész formájában.

A holtágak, morotvák igen gazdag élővilága szintén pusztulóban van. Több közülük szennyvízgyűjtővé vált, máshol a növényevő halak tömeges telepítése okozta pusztulásukat.

Napjainkban a védelem kiterjesztésére és hatékonyabbá tételére az "Alföld törvény"-ként is emlegetett országgyűlési határozat ismét kedvező feltételeket teremtett.

---

* *Dr. Aradi Csaba, igazgató, Hortobágyi Nemzeti Park.*

1. táblázat. Védett területek a Tisza mentén

Védett terület neve	Terület nagysága (ha)	Folyószakasz hossza (km)
Szatmár-Beregi TK	23.136	36
Tiszatelek-Tiszaberceli TT	1.566	22
Bodrogzugi TK	4.289	8
Tiszadobi ártér TT	1.030	8
Kesznyéteni TK	4.359	9
Tiszacsegei Hullámtér TT	723	6
Tiszadorogmai Görbe-erdő TT	172	2
Tiszafüredi Madárrezervátum TT	3.364	9
Tiszafüredi Madárrezervátum bővítése	3.600	12
Középtiszai TK	7.670	119
Tóserdő	698	2
Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet	22.151	
Mártélyi Tájvédelmi Körzet	2.213	34
Összesen	71.370	
Bővítés	3.600	270

Miért van szükség a folyóvölgyek - közöttük a Tisza völgye - kiemelt védelmére?

Biológusok, természetvédők felismerték, hogy a folyók vize, a folyókat kísérő növénytársulások a biológiai változatosságától megfosztott kultúrtájon mint ökológiai vagy migrációs folyosók működnek, s ezen túl természetesen igen változatos fajgazdag élőhelyek, menedékhelyei (refugiumai) a pusztulóban lévő élővilágnak.

A folyóvölgyek, árterek a korlátozott gazdasági hasznosítás miatt több érzékeny faj fennmaradását biztosították.

Nyugat-európai szakemberek hívták fel figyelmünket a közelmúltban arra, hogy a Tisza élővilága felbecsülhetetlen értéket képvisel, s hogy a nálunk még meglévő életközösségek Európa legnagyobb részéről teljesen eltűntek.

A Tisza természeti gazdagsága, tájképi változatossága nemcsak a szakmai érdeklődőkre van nagy hatással, hanem idegenforgalmi vonzerőt is jelent. Egyre általánosabb az elfordulás a zajos turistacentrumoktól, az érintetlen természet keresése. Ennek az igénynek a kielégítése azonban ma még a Tisza-völgyben nem biztosítható, s ez nem a természeti képen múlik.

Tennivalók, javaslatok:

1. A Tisza teljes hazai szakaszát védetté kell nyilvánítani. A védettség feltételeit egy - a jelenlegi természetvédelmi jogszabálynál lazább védelmi keretet is biztosító - általános tájvédelmi törvény teremthetné meg. (Az önkormányzatoknak bátran kellene élniük a helyi védelem lehetőségével.)
2. A Tiszától elszakadt holtágakat, morotvákat a Tiszával együtt kell védeni.
3. A károsodott erdők rekonstrukcióját azonnal el kell kezdeni. Kizárólag az őshonos fajok telepítését lehet engedélyezni. Különösen fontos a nemesnyárasok - mint tájidegen fajok - mielőbbi cseréje.
4. Legyen tilos a Tiszába, mellékfolyóiba, a holtágakba nem őshonos halfajokat (pl. növényevőket) telepíteni.
5. Szabályozni kell a Tisza idegenforgalmi használatát (hullámtéri beépítések, kempingek, stb.)
6. El kell készíteni a Tisza-völgy tájrendezési és fejlesztési tervét. A tervnek tartalmaznia kell a csatlakozó rendezési tervek felülvizsgálatát, s egy részletes környezeti hatástanulmányt.

Az előttünk álló feladatok csak az önkormányzatok együttműködése esetén oldhatók meg. A Tiszával, annak természeti környezetével kapcsolatos magatartásunkat meg kell változtatnunk, meg kell találnunk a folyó helyét pótolhatatlan nemzeti kincseink sorában.